

20.01.2016r.

dr hab. Dawid Piątek
Instytut Ekonomii
Katedra Makroekonomii i Badań nad Rozwojem
Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu
al. Niepodległości 10
61-875 Poznań

Recenzja pracy doktorskiej mgr. Mariusza Romana pt. „Reprywatyzacja w Polsce w okresie transformacji – perspektywa nowej ekonomii instytucjonalnej”, przygotowanej pod kierunkiem naukowym promotora dr hab. Michała Moszyńskiego

Niniejsza recenzja została sporządzona zgodnie z przepisami określonymi w ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki z dnia 14 marca 2003 r. (Dz. U. 2017 r., poz. 1789, z późn. zm.) w związku z ustawą z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U z 2018 r., poz. 1669, z późn. zm.).

1. Temat rozprawy i uzasadnienie wyboru

Rozprawa doktorska mgr. Mariusza Romana pt. „Reprywatyzacja w Polsce w okresie transformacji – perspektywa nowej ekonomii instytucjonalnej” podejmuje zagadnienie o istotnym znaczeniu naukowym, społecznym i gospodarczym, odnoszące się do jednego z najbardziej problematycznych obszarów transformacji ustrojowej w Polsce. Autor koncentruje swoją uwagę na procesie reprywatyzacji rozumianym jako zwrot lub rekompensata za mienie znacjonalizowane w okresie Polski Ludowej, ujmując to zagadnienie z perspektywy nowej ekonomii instytucjonalnej. Wybór tematu należy uznać za w pełni uzasadniony, gdyż reprywatyzacja – mimo upływu ponad trzech dekad od rozpoczęcia transformacji – pozostaje w Polsce problemem nierozwiązanym systemowo, generującym istotne konsekwencje ekonomiczne, prawne i społeczne. Kwestia ta ma również wymiar polityczny i instytucjonalny, wpływając na postrzeganie państwa, praw własności oraz jakości rządów prawa.

Autor analizuje proces reprywatyzacji w szerokim kontekście transformacji gospodarczej, odróżniając go od prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych, która była przedmiotem znacznie większego zainteresowania zarówno decydentów, jak i badaczy. W rozprawie trafnie wskazano, że reprywatyzacja była w Polsce zagadnieniem marginalizowanym, odkładanym w czasie z uwagi na wysokie koszty fiskalne, potencjał konfliktogenny oraz złożoność prawną. Jednocześnie brak kompleksowej regulacji ustawowej doprowadził do wykształcenia się specyficznego modelu reprywatyzacji oddolnej, realizowanej głównie na drodze postępowań sądowych. Autor słusznie dostrzega, że proces ten generuje istotne koszty transakcyjne, które dotychczas nie były przedmiotem pogłębionej analizy ekonomicznej.

Pc

Problematyka reprivatyzacji była dotąd podejmowana głównie w literaturze prawniczej, natomiast znacznie rzadziej analizowana z perspektywy ekonomicznej, a w szczególności z wykorzystaniem aparatu pojęciowego nowej ekonomii instytucjonalnej. Autor trafnie identyfikuje lukę badawczą polegającą na niedostatku opracowań, które łączyłyby analizę instytucjonalną, teorię kosztów transakcyjnych oraz teorię wyboru publicznego z empirycznym badaniem procesów reprivatyzacyjnych. Rozprawa mgr. Romana stanowi próbę wypełnienia tej luki poprzez zaproponowanie modelu regulacji reprivatyzacyjnej oraz analizę kosztów transakcyjnych generowanych przez sądowy model reprivatyzacji oddolnej. Istotnym walorem pracy jest także jej wymiar aplikacyjny, wyrażający się w sformułowaniu rekomendacji dotyczących alternatywnych rozwiązań instytucjonalnych, potencjalnie prowadzących do obniżenia kosztów transakcyjnych.

Rozważania zawarte w rozprawie obejmują zagadnienia transformacji ustrojowej, zmian struktury własnościowej, reprivatyzacji odgórnej i oddolnej, a także funkcjonowania instytucji formalnych i nieformalnych w procesie dochodzenia roszczeń reprivatyzacyjnych. Autor szczegółowo analizuje proces legislacyjny reprivatyzacji sektorowej, rolę grup interesów oraz mechanizmy decyzyjne państwa, wykorzystując dorobek teorii wyboru publicznego i ekonomicznej teorii regulacji. W części empirycznej dokonuje operacjonalizacji kosztów transakcyjnych na podstawie analizy kasusów postępowań reprivatyzacyjnych. Wybór tematu oraz sposób sformułowania problemów badawczych należy uznać za w pełni uzasadnione i spójne z przyjętymi celami rozprawy. Przeprowadzone analizy wpisują się w szerszą debatę nad instytucjonalnymi uwarunkowaniami transformacji gospodarczej oraz ochroną praw własności.

Rozprawa jest prawidłowo osadzona w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie ekonomia i finanse. Choć praca wykazuje wyraźne elementy interdyscyplinarne, w szczególności poprzez odwołania do nauk prawnych i politologii, to zasadniczy punkt ciężkości rozważań pozostaje w obrębie analizy ekonomicznej, zgodnie z deklarowanym podejściem badawczym. Autor konsekwentnie wykorzystuje narzędzia nowej ekonomii instytucjonalnej, formułując wnioski istotne zarówno z punktu widzenia teorii ekonomii, jak i praktyki funkcjonowania państwa oraz wymiaru sprawiedliwości. Praca wnosi wartościowy wkład do badań nad instytucjonalnymi aspektami transformacji gospodarczej w Polsce oraz nad ekonomicznymi konsekwencjami braku systemowych rozwiązań reprivatyzacyjnych.

2. Cel rozprawy, tezy, procedura badawcza

Celem głównym recenzowanej rozprawy doktorskiej jest – zgodnie z deklaracją Autora – analiza procesu reprivatyzacji w Polsce w okresie transformacji gospodarczej z perspektywy nowej ekonomii instytucjonalnej, ze szczególnym uwzględnieniem teorii kosztów transakcyjnych oraz ekonomicznej teorii regulacji. Autor dąży do realizacji czterech celów badawczych. W warstwie teoretycznej celem jest „pogłębienie i systematyzację stanu wiedzy na temat najważniejszych nurtów nowej ekonomii instytucjonalnej oraz problematyki transformacji gospodarczej, ze szczególnym uwzględnieniem jej aspektów własnościowych”

(s. 9). W warstwie teoretyczno-metodologicznej Autor dąży do „zapropowanie modelu regulacji reprivatyzacyjnej, pozwalającego wyjaśnić proces reprivatyzacji oddolnej” (s. 9). W warstwie empirycznej celem jest operacjonalizacja i kwantyfikacja kosztów transakcyjnych generowanych przez reprivatyzację oddolną oraz wyjaśnienie przebiegu reprivatyzacji oddolnej jako wypadkowej działania grup interesów i szacowanych kosztów ekonomicznych. Ostatni cel dotyczy warstwy utylitarnej, Autor chce zaproponować kryteria badania struktury kosztów transakcyjnych procesu reprivatyzacji oddolnej oraz sformułować rekomendacje stosowania alternatywnej ścieżki postępowania administracyjnego jako procesu generującego niższe koszty transakcyjne.

Cele te zostały w pracy zrealizowane. Część teoretyczna rozprawy pozwala na osadzenie problematyki reprivatyzacji w szerokim kontekście instytucjonalnym i transformacyjnym, natomiast część teoretyczno-metodologiczna oraz empiryczna umożliwia analizę zarówno reprivatyzacji oddolnej, jak i oddolnej. W szczególności Autor wykazuje, że brak kompleksowej ustawy reprivatyzacyjnej doprowadził do wykształcenia się kosztownego, rozproszonego modelu dochodzenia roszczeń, generującego istotne koszty transakcyjne nieuwzględniane w analizach skutków regulacji (s. 242). Ważnym wnioskiem płynącym z rozprawy jest stwierdzenie, że sądowa ścieżka reprivatyzacji, funkcjonująca po 1989 roku, prowadzi do wtórnego pokrzywdzenia byłych właścicieli, a jednocześnie obciąża instytucje państwa. Zaproponowane przez Autora rekomendacje mają charakter aplikacyjny i mogą stanowić punkt odniesienia dla dalszej debaty nad modelem reprivatyzacji w Polsce.

Tytuł rozprawy w sposób zasadniczo trafny oddaje przedmiot prowadzonych analiz oraz zastosowaną perspektywę teoretyczną nowej ekonomii instytucjonalnej. Wskazuje on jednoznacznie na problematykę reprivatyzacji w Polsce w kontekście transformacji ustrojowej, co odpowiada głównym celom badawczym pracy. Pewne wątpliwości budzi jednak brak doprecyzowania w tytule ram czasowych prowadzonych analiz. Autor wskazuje bowiem, że część empiryczna obejmuje lata 1999–2015, co nie jest wprost komunikowane w tytule rozprawy ani jednoznacznie uzasadnione na poziomie konceptualnym. W szczególności można zauważyć, że transformacja ustrojowa bywa w literaturze przedmiotu ujmowana jako proces symbolicznie domknięty wraz z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej w 2004 roku, podczas gdy górna granica czasowa przyjęta przez Autora sięga roku 2015. Choć takie ujęcie może być interpretowane jako próba uchwycenia długookresowych skutków instytucjonalnych transformacji, to argumentacja na rzecz takiego wyboru ram czasowych mogłaby zostać wyrażona w sposób bardziej wyraźny, również na poziomie tytułu pracy lub jego uzasadnienia.

Dla realizacji postawionych celów Autor sformułował następujące pytania badawcze (s. 10):

„- Jaki udział miała reprivatyzacja w zmianie struktury własnościowej polskiej gospodarki okresu transformacji?

- Jakie warunki muszą zostać spełnione, aby doszło do uchwalenia kompleksowej ustawy reprivatyzacyjnej?

- Dlaczego niektóre grupy społeczne zostały objęte reprivatyzacją, a inne nie?

- Czy obecny kształt sądowego postępowania reprivatyzacyjnego generuje koszty transakcyjne nieuwzględniane w ocenach skutków regulacji ustaw reprivatyzacyjnych uchwalanych po 1989 roku, a jeśli tak to jakie?
- Jakie są kryteria badania struktury kosztów transakcyjnych modelu reprivatyzacji oddolnej?"

Pytania te są sformułowane poprawnie, logicznie powiązane z celami pracy i osadzone w przyjętych ramach teoretycznych.

Na podstawie powyższych pytań Autor sformułował hipotezę badawczą, zgodnie z którą: „Ścieżka sądowego postępowania reprivatyzacyjnego, istniejąca po 1989 roku, w warunkach braku kompleksowej ustawy reprivatyzacyjnej, generuje koszty transakcyjne nieuwzględniane w analizach ekonomicznych będących podstawą szacowania kosztów realizacji roszczeń reprivatyzacyjnych”. Hipoteza ta jest jasno sformułowana, falsyfikowalna i spójna z przyjętym aparatem pojęciowym nowej ekonomii instytucjonalnej.

W wyniku przeprowadzonych analiz teoretycznych oraz badań empirycznych hipoteza badawcza została w pracy zasadniczo potwierdzona. Autor wykazuje istnienie różnorodnych kategorii kosztów transakcyjnych – zarówno finansowych, jak i niefinansowych – ponoszonych przez uczestników postępowań reprivatyzacyjnych, a także wskazuje na ich źródła instytucjonalne. Jednocześnie należy zauważyć, że ze względu na jakościowy charakter badań empirycznych oraz ograniczoną liczbę analizowanych przypadków, uzyskane wnioski mają charakter eksploracyjny i nie aspirują do pełnej generalizacji, co Autor sam wyraźnie podkreśla.

Dla realizacji weryfikacji hipotezy Autor zaprojektował procedurę badawczą, szczegółowo opisaną w rozdziale piątym rozprawy. W części empirycznej zastosowano metody jakościowe, obejmujące wywiad swobodny, obserwację uczestniczącą oraz analizę dokumentów, a podstawą badań były dwa kazusy postępowań reprivatyzacyjnych o odmiennych stanach faktycznych. Dobór metod badawczych jest adekwatny do charakteru problemu badawczego oraz przyjętej perspektywy nowej ekonomii instytucjonalnej. Zastosowane techniki badawcze pozwalają na pogłębioną analizę procesów instytucjonalnych, choć jednocześnie ograniczają możliwość ilościowej generalizacji wyników. Autor poprawnie identyfikuje te ograniczenia.

Istotnym elementem części empirycznej rozprawy są również analizy przeprowadzone w rozdziale trzecim, poświęconym reprivatyzacji odgórnej w świetle teorii wyboru publicznego oraz ekonomicznej teorii regulacji. Autor wykorzystuje w nim zaproponowany przez siebie model regulacji reprivatyzacyjnej, będący adaptacją klasycznych ujęć ekonomicznej teorii regulacji (w szczególności koncepcji G. Stiglera oraz S. Peltzman) do specyfiki polskiego procesu legislacyjnego. Na tej podstawie dokonuje analizy przebiegu reprivatyzacji sektorowej, identyfikując kluczowe grupy interesów uczestniczące w procesie stanowienia prawa oraz mechanizmy wpływu na decyzje ustawodawcze. Badania obejmują m.in. reprivatyzację mienia zabużańskiego, regulacje dotyczące związków wyznaniowych oraz kwestie gruntów warszawskich, a także analizę społecznego odbioru reprivatyzacji i porównanie polskich rozwiązań z praktyką wybranych państw postkomunistycznych. Zastosowana procedura badawcza ma charakter analityczno-porównawczy i opiera się na

krytycznej analizie aktów prawnych, dokumentów legislacyjnych oraz literatury przedmiotu. Przyjęte podejście pozwala na rekonstrukcję instytucjonalnych uwarunkowań reprivatyzacji odgórnej oraz wyjaśnienie, dlaczego proces ten przybrał w Polsce fragmentaryczny i niespójny charakter.

Doktorant wykazał w swojej rozprawie umiejętność właściwego doboru metod badawczych oraz ich konsekwentnego zastosowania do analizy złożonych procesów instytucjonalnych. Procedura badawcza została jasno opisana, a uzyskane wyniki przedstawiono i zinterpretowano w sposób logiczny i spójny z założeniami teoretycznymi. Autor jest świadomy ograniczeń metodycznych prowadzonych badań oraz wskazuje możliwe kierunki ich kontynuacji. Całość rozprawy potwierdza, że mgr Mariusz Roman opanował umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej oraz formułowania wniosków o charakterze teoretycznym i aplikacyjnym.

3. Struktura i treść pracy

Rozprawa doktorska mgr. Mariusza Romana pt. „Reprivatyzacja w Polsce w okresie transformacji – perspektywa nowej ekonomii instytucjonalnej” składa się ze Wstępu, pięciu rozdziałów, Zakończenia, Bibliografii oraz Spisów. Układ pracy jest zasadniczo logiczny i podporządkowany realizacji przyjętych celów badawczych oraz sformułowanych pytań badawczych. Konstrukcja rozprawy odpowiada standardom opracowania naukowego w dyscyplinie ekonomia i finanse, a sekwencja rozdziałów prowadzi czytelnika od zagadnień teoretycznych, poprzez analizy instytucjonalne, aż do badań empirycznych i wniosków.

W pierwszym rozdziale, poświęconym nurtowi instytucjonalnemu w ekonomii, Autor przedstawia kluczowe pojęcia związane z prawami własności, kosztami transakcyjnymi oraz rolą instytucji formalnych i nieformalnych w procesach gospodarczych. Rozdział ten pełni funkcję wprowadzającą i porządkującą aparat pojęciowy wykorzystywany w dalszych częściach pracy. Autor trafnie podkreśla znaczenie stabilności praw własności oraz jakości instytucji dla efektywności alokacji zasobów. Rozważania prowadzone są poprawnie pod względem merytorycznym i świadczą o dobrej znajomości podstawowego dorobku nowej ekonomii instytucjonalnej.

Pewien niedosyt może jednak budzić relatywnie ograniczone wykorzystanie anglojęzycznej literatury przedmiotu poświęconej instytucjonalizmowi, w szczególności klasycznych i współczesnych prac rozwijających nurt nowej ekonomii instytucjonalnej. Zwraca również uwagę fakt, że Autor dość często przywołuje klasyczne koncepcje i autorów – takich jak A. Smith, T. Veblen czy inni przedstawiciele myśli instytucjonalnej – za pośrednictwem opracowań wtórnych, bez bezpośrednich odwołań do tekstów źródłowych. Choć praktyka ta jest spotykana w literaturze naukowej, to w pracy doktorskiej byłoby wskazane jej unikać.

W tym kontekście pojawia się także pewna wątpliwość interpretacyjna dotycząca przypisywania nowej ekonomii instytucjonalnej jednoznacznie cechy indywidualizmu metodologicznego. Można bowiem argumentować, że wielu badaczy reprezentujących ten

nurt – w szczególności D.C. North – posługuje się raczej koncepcją instytucjonalnego indywidualizmu w rozumieniu zaproponowanym przez J. Agassiego (1975, *Institutional individualism*. British Journal of Sociology, 26(2), 144–155. <https://doi.org/10.2307/589585>), gdzie jednostki działają w ramach strukturalnie uwarunkowanych instytucji, które współkształtują ich preferencje i możliwości wyboru. Doprecyzowanie tego rozróżnienia mogłoby wzbogacić teoretyczną część rozprawy i uczynić ją bardziej precyzyjną pojęciowo.

W rozdziale drugim, pt.: „Przekształcenia własnościowe w procesach transformacji gospodarczej Polski”, Autor koncentruje się na reprivatyzacji jako elemencie transformacji gospodarczej w Polsce, osadzając swoje rozważania w szerszym kontekście funkcjonowania gospodarki socjalistycznej oraz mechanizmów jej niesprawności. Przedstawiono w nim sytuację gospodarczą Polski na progu transformacji oraz kwestię przekształceń własnościowych w gospodarce transformującej się. Na uznanie zasługuje konsekwentne wykorzystanie aparatu pojęciowego nowej ekonomii instytucjonalnej do oceny efektywności gospodarki socjalistycznej oraz instytucjonalnych źródeł jej nieefektywności.

Autor dokonuje również przeglądu rozwiązań reprivatyzacyjnych stosowanych w wybranych krajach postsocjalistycznych, co pozwala osadzić polskie doświadczenia w szerszym kontekście porównawczym. Rozdział cechuje poprawna struktura i klarowna narracja.

Opisując problem niedoborów w gospodarce socjalistycznej, Autor odwołuje się przede wszystkim do dorobku J. Kornai’a, podczas gdy warto pamiętać, iż problematyka nierównowagi popytowej była wcześniej analizowana również przez W. Balickiego w pracy *Zarys teorii nierównowagi popytowej* (Instytut Planowania, Warszawa 1979). W mojej ocenie cennym uzupełnieniem tej części rozważań mogłoby być także odwołanie się do klasycznej pracy L. Balcerowicza *Systemy gospodarcze. Elementy analizy porównawczej* (Szkoła Główna Planowania i Statystyki, Monografie i Opracowania 281, Warszawa 1990). Pomimo tych uwag, przedstawione w rozdziale treści stanowią solidną i merytorycznie właściwą podstawę dla dalszych rozważań prowadzonych w kolejnych częściach rozprawy.

Rozdział trzeci poświęcony jest reprivatyzacji odgórnej oraz analizie procesu stanowienia regulacji reprivatyzacyjnych w świetle teorii wyboru publicznego i ekonomicznej teorii regulacji. Jest to jeden z kluczowych rozdziałów rozprawy, w którym Autor przedstawia swój najważniejszy oryginalny wkład koncepcyjny w postaci modelu wdrożenia ustawy reprivatyzacyjnej, stanowiącego adaptację klasycznych ujęć ekonomicznej teorii regulacji do specyfiki polskich uwarunkowań instytucjonalnych. Model ten pozwala w uporządkowany i analityczny sposób uchwycić mechanizmy oddziaływania grup interesów oraz uwarunkowania fiskalne i polityczne procesu legislacyjnego.

Na tej podstawie Autor analizuje przebieg reprivatyzacji sektorowej, identyfikując główne grupy interesów oraz mechanizmy ich wpływu na kształt przyjmowanych rozwiązań prawnych. Rozważania obejmują m.in. reprivatyzację mienia zabużańskiego, regulacje dotyczące związków wyznaniowych oraz kwestie gruntów warszawskich. Zastosowana analiza aktów prawnych, dokumentów legislacyjnych i literatury przedmiotu pozwala na przekonującą

rekonstrukcję przyczyn fragmentarycznego i niespójnego charakteru reprivatyzacji odgórnej w Polsce. Podobnie jak we wcześniejszych częściach pracy, rozważania Autora cechują wysoki poziom merytoryczny oraz solidne oparcie w dobrze dobranej literaturze przedmiotu.

Pewną wątpliwość budzi natomiast umiejscowienie w punkcie 3.1. rozważań o charakterze ściśle teoretycznym, poświęconych podstawom ekonomicznej teorii regulacji, które – ze względu na swój ogólny charakter – wydają się bardziej pasować do rozdziału pierwszego, pełniącego funkcję teoretycznego wprowadzenia do dalszych analiz. Uwaga ta nie zmienia jednak faktu, że zaproponowany przez Autora model wdrożenia ustawy reprivatyzacyjnej stanowi wartościowy i oryginalny element rozprawy, istotnie wzmacniający jej analityczny wymiar.

Rozdział czwarty poświęcony jest reprivatyzacji oddolnej ujmowanej w perspektywie wybranych nurtów nowej ekonomii instytucjonalnej i stanowi teoretyczno-analityczne wprowadzenie do badań empirycznych przedstawionych w kolejnym rozdziale. Autor omawia w nim problem reprivatyzacji w okresie transformacji, zagadnienie tzw. „nie-aktu” w prawodawstwie nacjonalizacyjnym oraz rolę orzecznictwa sądowego w kształtowaniu praktyki reprivatyzacyjnej. Istotną część rozdziału stanowi systematyczna analiza kosztów transakcyjnych procesu reprivatyzacji oddolnej, obejmująca ich definicję, klasyfikację oraz omówienie głównych kategorii kosztów ponoszonych przez uczestników postępowań. Autor porządkuje koszty według kilku kryteriów (m.in. fazy procesu, podmiotu ponoszącego obciążenia, sposobu dochodzenia praw oraz sposobu ich mierzenia), a następnie szczegółowo omawia ich ekonomiczne znaczenie w realiach polskiego systemu prawnego. Rozdział ten cechuje solidne osadzenie w literaturze nowej ekonomii instytucjonalnej oraz wysoki stopień uporządkowania wywodu, a przedstawione analizy tworzą spójne i przekonujące ramy pojęciowe dla empirycznej kwantyfikacji kosztów transakcyjnych przeprowadzonej w rozdziale piątym.

W rozdziale piątym pt.: „Reprivatyzacja oddolna w świetle badań”, Autor podejmuje problem reprivatyzacji oddolnej, realizowanej głównie na drodze postępowań sądowych. Rozdział ten ma wyraźnie empiryczny charakter i opiera się na szczegółowej analizie starannie dobranych kazusów postępowań reprivatyzacyjnych. Na szczególne podkreślenie zasługuje rzetelność i drobiazgowość w gromadzeniu materiału badawczego, a także fakt, że osobiste uczestnictwo Autora w analizowanych postępowaniach umożliwiło mu dostęp do informacji i dokumentów, które z reguły pozostają poza zasięgiem standardowych badań archiwalnych. Dzięki temu możliwe było wykorzystanie wiedzy o charakterze „insiderskim”, co istotnie wzbogaca wartość poznawczą przeprowadzonych analiz.

Autor koncentruje się na identyfikacji i klasyfikacji kosztów transakcyjnych ponoszonych przez uczestników tych postępowań, zarówno po stronie byłych właścicieli, jak i instytucji publicznych. Przeprowadzona analiza pozwala ukazać złożoność procesów instytucjonalnych oraz wskazać na istotne kategorie kosztów nieuwzględniane w oficjalnych szacunkach skutków reprivatyzacji. Zastosowane podejście jakościowe umożliwia pogłębioną i wielowymiarową

analizę problemu, choć jednocześnie – ze względu na ograniczoną liczbę badanych przypadków – nie pozwala na formułowanie daleko idących uogólnień o charakterze ilościowym.

Zakończenie rozprawy ma rozbudowany i merytorycznie treściwy charakter. Autor nie ogranicza się w nim do prostego streszczenia przeprowadzonych analiz, lecz syntetyzuje wyniki pracy w trzech wyraźnie wyodrębnionych płaszczyznach: po pierwsze, w kontekście przekształceń własnościowych widzianych przez pryzmat nowej ekonomii instytucjonalnej; po drugie, w odniesieniu do reprivatyzacji odgórnej analizowanej z perspektywy teorii regulacji; oraz po trzecie, formułując konkretne rekomendacje dotyczące zmian w sposobie prowadzenia sądowych postępowań reprivatyzacyjnych. Szczególnie cenne jest to, że Autor wyraźnie akcentuje koszt alternatywny zaniechania kompleksowej regulacji reprivatyzacyjnej, wskazując, iż brak spójnych rozwiązań ustawowych doprowadził do trwałego przeniesienia ciężaru reprivatyzacji na ścieżkę sądową, generując wysokie i w znacznej mierze społecznie nieproduktywne koszty transakcyjne. Przekonująco pokazano również, że fragmentaryczne interwencje ustawodawcze miały w istocie charakter doraźny i polityczny, a nie systemowy, oraz że nie prowadziły do rzeczywistego rozwiązania problemu restytucji mienia. Na uznanie zasługuje także to, że Autor nie poprzestaje na diagnozie, lecz formułuje spójną rekomendację przesunięcia ciężaru rozstrzygania spraw reprivatyzacyjnych w stronę zmodyfikowanej procedury administracyjnej, co – w jego ocenie – mogłoby istotnie ograniczyć koszty transakcyjne i skrócić czas dochodzenia roszczeń. Zakończenie dobrze domyka całość wywodu i potwierdza konsekwencję Autora w stosowaniu perspektywy nowej ekonomii instytucjonalnej jako ramy interpretacyjnej całej rozprawy.

Całość pracy sprawia wrażenie przemyślanej i konsekwentnie zrealizowanej. Poszczególne rozdziały są ze sobą logicznie powiązane i podporządkowane głównemu problemowi badawczemu. Autor wykazuje umiejętność prowadzenia złożonej analizy instytucjonalnej oraz łączenia rozważań teoretycznych z badaniami empirycznymi, co stanowi istotny walor recenzowanej rozprawy. Pewien niedosyt budzi jednak brak jednoznacznej, syntetycznej odpowiedzi na pierwsze pytanie badawcze dotyczące tego, jaki udział miała reprivatyzacja w zmianie struktury własnościowej polskiej gospodarki okresu transformacji. Kwestia ta wydaje się na tyle istotna, że warto byłoby do niej wrócić i doprecyzować ją podczas publicznej obrony rozprawy doktorskiej.

4. Redakcja tekstu

Pracę czyta się bardzo dobrze, jest napisana piękną polszczyzną w stylu naukowym i spełnia wymagania stawiane rozprawom naukowym z nauk ekonomicznych. Doktorant odpowiednio stosuje odwołania w tekście do wykorzystanych pozycji literaturowych (z zastrzeżeniem poczynionym wcześniej). Tekst pracy został właściwie zredagowany. Edycja pracy jest dość staranna. Należy podkreślić erudycję Doktoranta, który łączy wiedzę prawniczą i ekonomiczną.

Wśród uwag redakcyjnych wskazałabym następujące:

- s. 17 trzeci wiersz od dołu – niepotrzebne przeniesienie części zdania do następnego akapitu;
- s. 23 brak przypisu do cytowanej pracy R. Coase;
- s. 26 i 27 brak przypisu do cytowanej pracy A. Smitha;
- s. 36 jest: „ważniejszy on niego jest” powinno być: „ważniejszy od niego jest”;
- s. 38 brak przypisu do cytowanej pracy R. Coase;
- s. 39 Autor opisuje tragedię wspólnego pastwiska, ale bez nazywania jej i cytowania klasycznej pracy G. Hardina (1968);
- s. 40 brak przypisu do cytowanej pracy R. Coase;
- s. 41 brak przypisu do cytowanej pracy A. Smitha;
- s. 71 brak przypisu do cytowanej pracy A. Bentley’a oraz D. Trumana;
- s. 82 jest: „rozważań nad takich zjawiskami” powinno być: „rozważań nad takimi zjawiskami”;
- s. 91 jest: „za pomocą powrotu po polityki terroru” powinno być: „za pomocą powrotu do polityki terroru”;
- s. 108 NSZZ „Solidarność” a nie ZSZ „Solidarność”;
- s. 113 Wykres 2.1. – dlaczego przedstawiono dane dla lat 1990-2004 skoro analiza w pracy prowadzona jest do 2015 roku?;
- s. 133 jest: „Posłuszność władzy” powinno być: „Posłuszeństwo władzy”;
- s. 133 w drugim akapicie pojawia się niepotrzebna liczba „66”;
- s. 170 wydaje się, że brakuje fragmentu tekst, w którym jest odniesienie do danych zaprezentowanych na Wykresie 3.1.;
- s. 176 brak legendy na Wykresie 3.5.;
- s. 182-183 przypis 50 i 51 zamienione miejscami opisy;
- s. 207 w funkcji użyteczności byłego właściciela pojawia się dwukrotnie „h”, brakuje „k”;
- s. 237 lepiej nie dzielić tabeli na strony jeśli to możliwe (Tabela 6.1).

5. Pytania

Lektura pracy pt. „Reprywatyzacja w Polsce w okresie transformacji – perspektywa nowej ekonomii instytucjonalnej” wywołała u mnie liczne pytania. W szczególności są to pytania, które mogłyby być przedmiotem dyskusji w czasie publicznej obrony.

1. Jaki udział miała reprywatyzacja w zmianie struktury własnościowej polskiej gospodarki okresu transformacji?
2. W rozdziale drugim Autor wielokrotnie podkreśla, że szybkie wprowadzanie nowych instytucji formalnych w okresie transformacji prowadzi do konfliktu z istniejącymi instytucjami nieformalnymi, co obniża efektywność funkcjonowania systemu gospodarczego. Rodzi się w związku z tym pytanie, czy z perspektywy nowej ekonomii instytucjonalnej bardziej efektywną strategią nie byłoby stopniowe, wolniejsze wprowadzanie nowych instytucji formalnych, lepiej dostosowane do istniejących norm, nawyków i wzorców zachowań. Jakie – zdaniem Autora – byłyby potencjalne zalety i wady takiego podejścia w warunkach transformacji ustrojowej? I jak należałoby w tym kontekście odnieść się do argumentu L. Balcerowicza o istnieniu tzw.

window of opportunity, czyli ograniczonego w czasie „okna możliwości” dla przeprowadzenia głębokich reform instytucjonalnych?

3. W części poświęconej reprivatyzacji ogólniej Autor przekonująco pokazuje, że w Polsce próby kompleksowego uregulowania reprivatyzacji kończyły się niepowodzeniem i że skuteczne były jedynie rozwiązania cząstkowe – albo wtedy, gdy istniała silna presja zewnętrzna, albo gdy za danym rozwiązaniem stały silne, dobrze zorganizowane grupy interesu. Jednocześnie jednak Autor przywołuje przykłady innych krajów postsocjalistycznych, w których udało się przeprowadzić reprivatyzację w trybie ogólnym, w formie całościowych rozwiązań ustawowych. Chciałbym zapytać, jakie – w świetle zaproponowanego przez Autora modelu regulacji reprivatyzacyjnej – były kluczowe różnice instytucjonalne, polityczne lub ekonomiczne, które sprawiły, że tam było to możliwe, a w Polsce nie. Innymi słowy: co jest, zdaniem Autora, główną przyczyną polskiej „szczególnej niezdolności” do przeprowadzenia kompleksowej reprivatyzacji ogólniej – czy jest to struktura konfliktu interesów, uwarunkowania fiskalne, architektura systemu politycznego, czy może kombinacja tych czynników?

4. W części poświęconej reprivatyzacji oddolnej Autor bardzo szczegółowo analizuje strukturę kosztów transakcyjnych generowanych przez sądowy tryb dochodzenia roszczeń, pokazując, że obejmują one nie tylko koszty finansowe, ale także koszty czasu, niepewności, ryzyka prawnego oraz koszty psychologiczne i organizacyjne. Chciałbym zapytać, które z tych kategorii kosztów – w świetle przeprowadzonych przez Pana analiz empirycznych – mają charakter nieusuwalny, a które mogłyby zostać istotnie ograniczone poprzez relatywnie proste zmiany proceduralne lub organizacyjne? Innymi słowy: gdzie, z perspektywy nowej ekonomii instytucjonalnej, leży „twarde jądro” nieefektywności reprivatyzacji oddolnej, a gdzie mamy do czynienia raczej z niepotrzebnymi, możliwymi do wyeliminowania kosztami tarcia instytucjonalnego?

6. Konkluzja

Biorąc pod uwagę przedstawione oceny, stwierdzam, że przedłożona do recenzji rozprawa doktorska mgr. Mariusza Romana pt. „Reprivatyzacja w Polsce w okresie transformacji – perspektywa nowej ekonomii instytucjonalnej”, przygotowana pod kierunkiem naukowym promotora dr hab. Michała Moszyńskiego spełnia wymagania prawne stawiane rozprawom doktorskim, zgodnie z przepisami ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki z dnia 14 marca 2003 r. i w związku z ustawą z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Stanowi ona oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. Doktorant wykazał w pracy wysoki poziom ogólnej wiedzy teoretycznej w dyscyplinie ekonomia i finanse oraz wykazał się umiejętnością samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Sformułowane w recenzji uwagi krytyczne i polemiczne mają na celu pobudzenie do dyskusji naukowej.

Rozprawa doktorska mgr. Mariusza Romana pt. „Reprivatyzacja w Polsce w okresie transformacji – perspektywa nowej ekonomii instytucjonalnej”, przygotowana pod

kierunkiem naukowym promotora dr hab. Michała Moszyńskiego spełnia wymagania prawne stawiane rozprawom doktorskim i dlatego wnioskuję o dopuszczenie mgr. Mariusza Romana do publicznej obrony przedłożonej rozprawy doktorskiej oraz popieram wniosek o nadanie Mu stopnia doktora w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie ekonomia i finanse. Wysoki poziom merytoryczny oraz oryginalność przedstawionych badań sprawia, że wnioskuję również o wyróżnienie recenzowanej rozprawy doktorskiej.

David Pętyel

